

Do pracy
czy na studia?
Zmiany w decyzjach
edukacyjnych
młodzieży

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 23 stycznia 2019 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

W niniejszym komunikacie wykorzystano dane z badań młodzieży przeprowadzonych przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej w latach 1992, 1998, 2003, 2008, 2013 oraz 2018. Badania z lat 90. były badaniami statutowymi Fundacji, natomiast te późniejsze (od 2003 roku) zostały wykonane na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Miały one na celu zgromadzenie danych na temat rozpowszechnienia konsumpcji używek wśród młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (po 1999 roku ponadgimnazjalnych), ale ankietowanych pytano także o wiele innych kwestii – takich jak plany na przyszłość, cele życiowe czy światopogląd.

W badaniach uwzględniono uczniów czterech typów szkół: liceów ogólnokształcących, liceów zawodowych, technicznych i profilowanych, techników oraz zasadniczych szkół zawodowych.

W losowaniu, oprócz typu szkoły, uwzględniono także kategorie wielkości miejscowości, w których znajdują się szkoły, tak, aby zapewnić reprezentatywność próby szkół. Warto zaznaczyć, że udział uczniów konkretnych typów szkół zmieniał się na przestrzeni lat, ponieważ niektóre z nich traciły lub zyskiwały na popularności – zasadnicze szkoły zawodowe oraz licea profilowane, zawodowe lub techniczne coraz bardziej ustępowały miejsca liceom ogólnokształcącym i technikom (zob. tabelę 1).

TABELA 1

Typ szkoły	1992	1998	2003	2008	2013	2018
	w procentach					
– liceum ogólnokształcące	18	25	34	37	53	44
– technikum	25	20	31	30	33	38
– zasadnicza szkoła zawodowa	38	34	17	16	13	13
– liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	19	21	17	17	1	4
Liczba badanych uczniów	1289	1316	1323	1400	1360	1609

Ze względu na to, że nie we wszystkich badaniach dane zostały poddane ważeniu, do zestawień porównawczych użyto danych surowych.

DO PRACY CZY NA STUDIA?

Transformacja społeczno-ustrojowa 1989 roku przyniosła wiele wyzwań w latach 90. – nie tylko w sferze ekonomicznej, ale także w dziedzinie oświaty i rynku pracy, który powoli tworzył się na zupełnie nowych zasadach. Kwalifikacje i wykształcenie zdobyte w czasach komunistycznych nie odpowiadały już potrzebom nowego rynku pracy (większość Polaków ukończyła średnie szkoły

zawodowe lub policealne szkoły zawodowe o wąskiej specjalizacji)¹. Jednym z przejawów wskazujących na konieczność reformy systemu edukacji było bardzo wysokie bezrobocie utrzymujące się we wczesnych latach 90.

Równoległe z decentralizacją władzy przebiegała decentralizacja oświaty i przekazywanie odpowiedzialności za jej organizację i zarządzanie samorządom. Pożądana ze społecznego punktu widzenia decentralizacja miała jednak także swoją ciemną stronę. Pogłębiło to i tak już wyraźnie widoczne różnice między szkołami wiejskimi i miejskimi, za które w dużej mierze odpowiedzialna była m.in. likwidacja dodatkowych zajęć wyrównawczych, co jeszcze bardziej zmniejszało szanse uczniów szkół wiejskich na zdobycie wyższego wykształcenia².

Zasługą decentralizacji szkolnictwa, a także jego demonopolizacji, było natomiast upowszechnienie dostępu do kształcenia na uczelniach wyższych – również w coraz liczniej pojawiających się szkołach prywatnych³.

Plany po ukończeniu szkoły

Od wczesnych lat 90. odsetek osób wybierających się na studia wzrósł dwukrotnie, zbliżając się w 2003 roku do 60% i na podobnym poziomie utrzymuje się do dziś. Jednak coraz mniej uczniów planuje kontynuowanie nauki w szkołach innych niż uczelnie wyższe – tj. w szkołach pomaturalnych i policealnych, a także w liceach i technikach (nauka w dwóch ostatnich dotyczy jedynie uczniów zasadniczych szkół zawodowych, których odsetek ostatnio gwałtownie zmaleł – zob. tabelę 1). Odsetek osób deklarujących chęć studiowania utrzymuje się od 15 lat na stałym poziomie, jednak ogólna liczba osób planujących kontynuowanie edukacji zmniejsza się ze względu na malejącą popularność nauki w szkołach innych niż uczelnie wyższe. Zamiast tego uczniowie najczęściej planują podjęcie pracy w firmie państwowej lub prywatnej (11% w 2018 roku), wyjazd za granicę (10% w 2018 roku) lub założenie własnej firmy (5% w 2018 roku).

¹ W. Walkowska, *Edukacja*, w: *Polityka społeczna. Zarys wykładu wybranych problemów*, L. Frąckiewicz (red.), Katowice, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” 2002, s. 228.

² M. Szyszka, *Edukacja w Polsce – Konieczność reformy i nowe wyzwania*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 2010, t. 2 (38), s. 257.

³ Tamże, s. 260.

TABELA 2

Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	1992	1998	2003	2008	2013	2018
	w procentach					
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	28	49	59	59	59	62
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej, w technikum lub liceum	24	36	21	17	9	8
Będę pracować w firmie państwowej lub prywatnej	14	4	4	10	9	11
Założę własną firmę	2	2	2	3	3	5
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	2	1	0	1	1	1
Będę odbywać służbę wojskową	6	3	5	1	2	1
Wyjadę za granicę	8	3	7	6	15	10
Coś innego*	16	3	2	2	3	2

* Kategoria „Coś innego” obejmuje takie sformułowania jak: pozostanie bezrobotnym (duży odsetek osób wskazywał tę odpowiedź na początku lat 90.), prowadzenie gospodarstwa domowego oraz kategorię „Inne”.

Podejście rodziców do dalszej nauki swoich dzieci

Przy podejmowaniu decyzji dotyczących dalszej nauki bądź jej przerwania w tak młodym wieku, w jakim są badani uczniowie, ważną rolę odgrywają rodzice, niejednokrotnie mający wpływ na ostateczne plany młodych ludzi. Dlatego też nie należy pomijać podejścia samych rodziców do kontynuowania edukacji przez swoje dzieci. Na przestrzeni lat utrzymuje się bardzo wysoki odsetek uczniów, którzy uważają, że ich rodzice chcieliby, aby uczyli się dalej po ukończeniu obecnej szkoły. Jednak ich liczba powoli maleje – w roku 1998 i 2003 twierdziło tak 88% młodych ludzi, a w roku 2013 i 2018 było ich już około trzech czwartych (spadek o 11-12 punktów procentowych).

TABELA 3

Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że rodzicom zależy, abyś po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej?	1998	2003	2008	2013	2018
	w procentach				
Tak	88	88	85	77	76
Nie	4	3	5	8	9
Trudno powiedzieć	9	9	10	15	15

Rozmowy z rodzicami o planach na przyszłość

Na przestrzeni lat odsetek osób wskazujących, że często lub czasami rozmawiają z rodzicami na temat swoich planów po ukończeniu szkoły, utrzymuje się na podobnym poziomie. Jednak widoczna jest bardzo duża różnica w częstotliwości rozmów z ojcem i matką. Z ojcem często lub czasami rozmawiało i rozmawia na temat swoich planów średnio około 55% uczniów, z matką natomiast – średnio 80%. Zatem to matki niezmiennie od lat 90. częściej angażują się w rozmowy ze swoimi dziećmi na temat ich przyszłości.

TABELA 4

Jak często rozmawiasz o planach na przyszłość z [...]?	1998	2003	2008	2013	2018
	w procentach				
Ojcem					
Często	22	21	23	24	27
Czasami	35	31	33	35	32
Rzadko	24	24	22	21	20
Nigdy	17	17	14	10	11
Nie dotyczy – nie mam ojca	1	7	8	9	9
Matką					
Często	41	43	47	48	50
Czasami	39	37	36	35	31
Rzadko	14	13	11	10	12
Nigdy	5	5	4	4	5
Nie dotyczy – nie mam matki	0,8	2	1,7	2,3	2,1

Plany na przyszłość w zależności od płci

Mimo że od 15 lat odsetek uczniów, którzy planują starać się o przyjęcie na studia, utrzymuje się na podobnym poziomie, to inny obraz wyłania się, gdy analizujemy oddzielnie dane dla kobiet i mężczyzn. Okazuje się, że kobiet chcących iść na studia, systematycznie, z badania na badanie, przybywa. Natomiast w przypadku mężczyzn odsetek planujących studia utrzymuje się w ostatnich dwudziestu latach – jeśli pominąć nietypowy, wyższy wynik z 2003 roku – na względnie stabilnym poziomie. Mimo obserwowanych wahań ubywa tych, którzy chcą kontynuować naukę, a przybywa chętnych do pracy w firmie, także własnej. Plany wyjazdu za granicę były najbardziej popularne w 2013 roku. Zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn widoczny jest spadek popularności dalszego kształcenia w szkołach innych niż uczelnie wyższe. Wysoki odsetek osób planujących robić „coś innego” na początku lat 90. był efektem niekorzystnego stanu ówczesnej gospodarki i rynku pracy – dużą część uczniów wybierających tę odpowiedź stanowiły osoby przewidujące, że pozostaną bezrobotne (7% w przypadku mężczyzn i aż 15% w przypadku kobiet).

TABELA 5

Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Mężczyźni						Kobiety					
	1992	1998	2003	2008	2013	2018	1992	1998	2003	2008	2013	2018
	w procentach											
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	30	46	60	50	45	50	25	53	58	65	72	73
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej, w technikum lub liceum	22	38	17	20	11	9	27	34	28	16	7	7
Będę pracować w firmie	13	4	4	12	13	16	15	4	4	8	5	6
Założę własną firmę	3	2	2	5	5	8	1	1	1	2	1	2
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	3	1	0	2	1	1	1	1	0	0	1	0
Będę odbywać służbę wojskową	10	5	8	3	4	2	0	1	0	0	0	0
Wyjadę za granicę	9	2	7	6	19	11	8	3	7	6	13	9
Coś innego	11	2	2	3	3	1	23	4	2	2	2	2

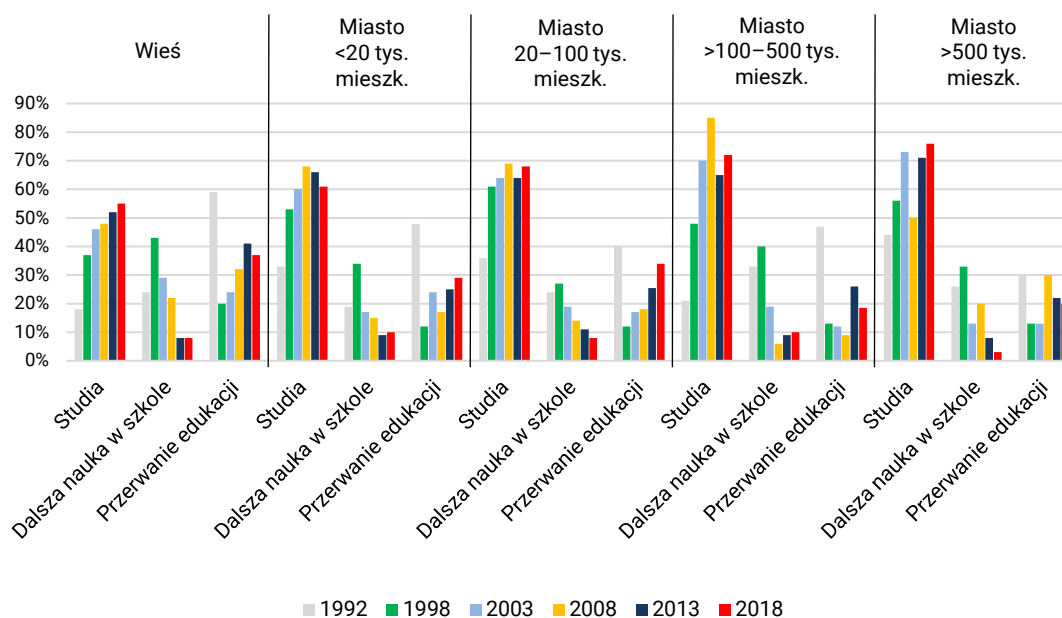
Plany na przyszłość w zależności od wielkości miejscowości zamieszkania

W przypadku prezentacji danych w dalszej części analizy zmniejszono liczbę kategorii tak, aby poprawić przejrzystość wykresów. Kategoria „Studia” obejmuje wskazania osób, które planują iść na studia, niezależnie od tego, czy będą je łączyć z pracą czy też nie. Kategoria „Dalsza nauka w szkole” obejmuje osoby, które wskazywały, że będą uczyć się w szkole policealnej lub pomaturalnej, a także w liceum lub technikum. Kategoria „Przerwanie edukacji” obejmuje wszystkie pozostałe odpowiedzi badanych – m.in. pracę w firmie, założenie własnej firmy czy wyjazd za granicę.

Wielkość miejscowości zamieszkania ucznia wpływa – choć niesystematycznie – na to, czy uczeń decyduje się pójść na studia: im większa jest miejscowość, z której pochodzą badani, tym więcej osób decyduje się na podjęcie studiów. Warto zaznaczyć, że jednocześnie liczba uczniów planujących podjąć studia w każdej kategorii wielkości miejscowości zamieszkania stopniowo, choć niesystematycznie, zwiększa się z badania na badanie. Maleje jednocześnie odsetek osób uczących się w szkołach innych niż uczelnie wyższe i od 1998 roku w zasadzie rośnie odsetek osób przerywających naukę – tendencja ta jest niezależna od wielkości miejscowości zamieszkania.

CBOS

RYS. 1. Plany na przyszłość w zależności od wielkości miejsca zamieszkania

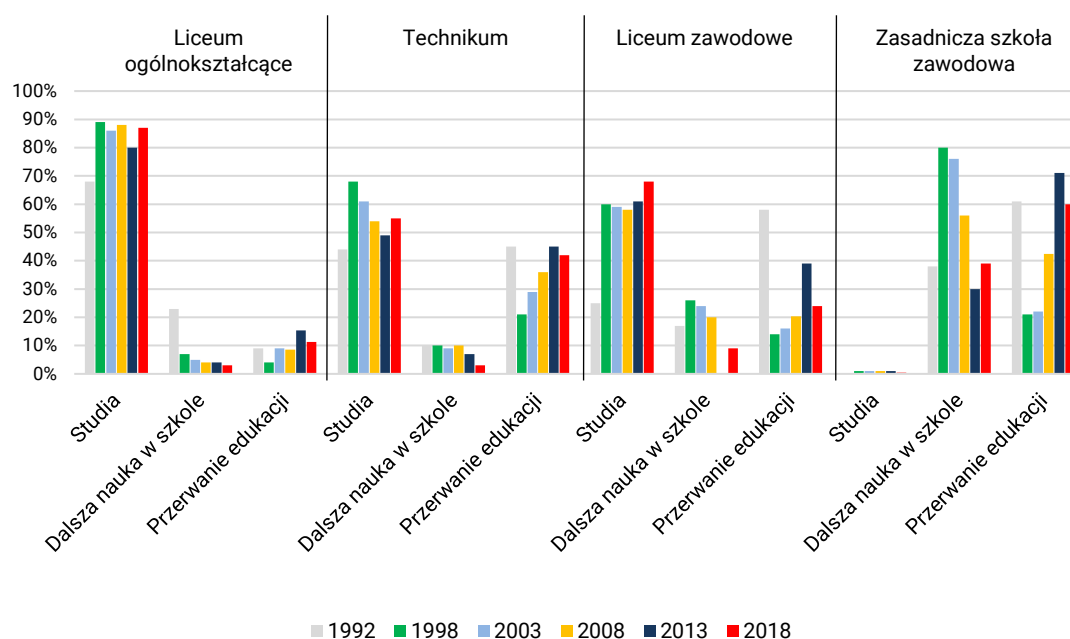

Plany na przyszłość w zależności od rodzaju szkoły

Nie bez znaczenia dla przyszłej decyzji ucznia jest także rodzaj szkoły, w której się uczy. Osoby, które najczęściej decydują się na studia, uczą się, kolejno: w liceach ogólnokształcących, liceach zawodowych i technikach. Największy odsetek respondentów przerywających naukę uczy się w pierwszej kolejności w zasadniczych szkołach zawodowych, następnie w technikach i liceach zawodowych. Zależność ta nie zmienia się na przestrzeni lat. Podobnie jak w pozostałych przypadkach, bez względu na typ obecnej szkoły, dalsza nauka w szkołach innych niż uczelnie wyższe w zasadzie traci na popularności. Warto podkreślić, że uczniowie bezpośrednio po ukończeniu zasadniczych szkół zawodowych nie mogą aplikować na studia, stąd prawie zerowy odsetek w tej grupie wybrał taką odpowiedź. Jednak od roku 1998 odsetek osób kontynuujących naukę w jakimkolwiek zakresie także wyraźnie maleje – coraz więcej osób z zasadniczych szkół zawodowych przerywa swoją edukację po ukończeniu szkoły.

CBOS

RYS. 2. Plany na przyszłość w zależności od rodzaju szkoły

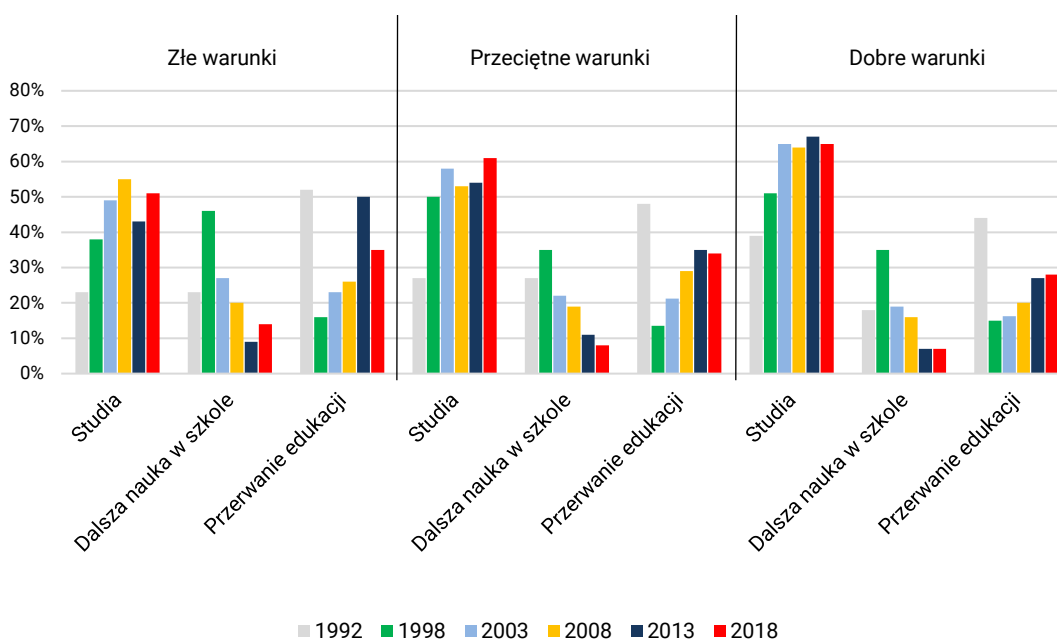
Plany na przyszłość w zależności od warunków materialnych

Wpływ warunków materialnych w domu ucznia na jego decyzje edukacyjne nie jest duży, jednak im te warunki są lepsze, tym częściej uczniowie decydują się na rozpoczęcie studiów i tym rzadziej przerywają swoją edukację. Wyraźne są różnice między grupą osób, które swoje warunki materialne oceniają jako złe, a tymi, które oceniają je jako przeciętne lub dobre – w porównaniu z nimi na studia wybiera się odpowiednio o 10 i o 14 punktów procentowych mniej uczniów. Rozkład odpowiedzi w dwóch lepiej sytuowanych pod względem warunków materialnych grupach jest natomiast bardzo zbliżony.

W roku 2018 w porównaniu z rokiem 2013 w grupach uczniów określających swoje warunki materialne jako złe lub przeciętne przybyło osób zamierzających studiować, natomiast wśród tych, którzy deklarują dobre warunki materialne – odsetek wybierających się na studia minimalnie się zmniejszył (zob. rys. 3).

CBOS

RYS. 3. Plany na przyszłość w zależności od warunków materialnych w domu

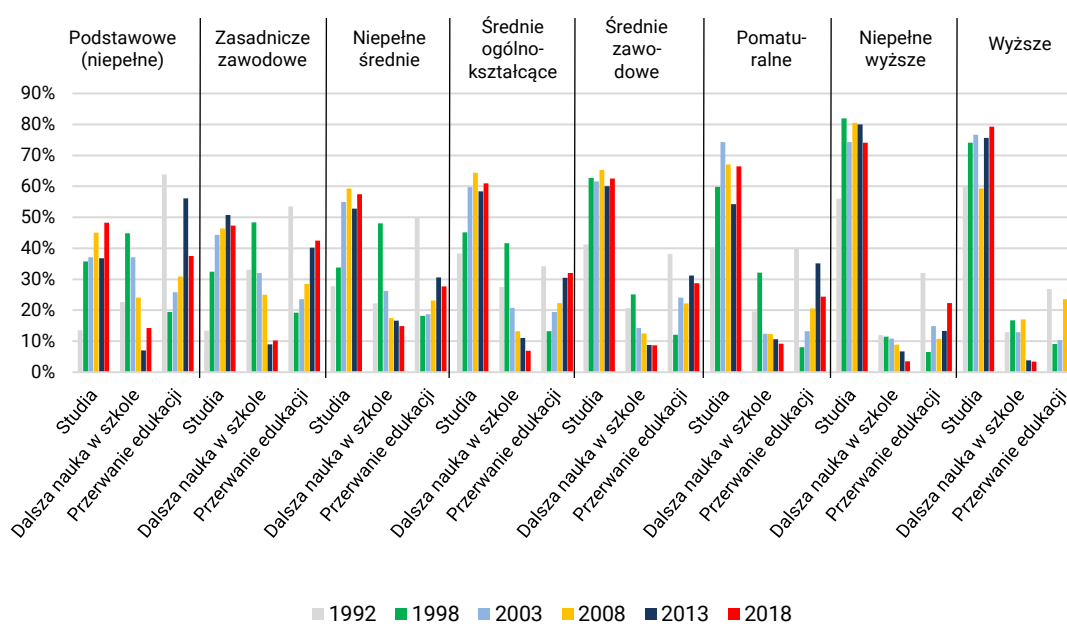
Plany na przyszłość w zależności od wykształcenia matki

Wpływ wykształcenia matki na decyzje ucznia w kwestii dalszej nauki także utrzymuje się na przestrzeni lat na podobnym poziomie. Wyraźna jest tendencja, że im wyższe wykształcenie matki ucznia, tym większe jest prawdopodobieństwo, iż zdecyduje się on na podjęcie studiów, a mniejsze – że poprzestanie na uzyskanym już poziomie wykształcenia.

Na poniższym wykresie dostrzec można także ogólną tendencję spadkową, jeśli chodzi o kontynuację nauki w szkole innej niż uczelnia wyższa – odsetek mających takie plany zmniejsza się relatywnie najbardziej wśród uczniów, których matki mają wykształcenie co najmniej średnie (zob. rys. 4).

CBOS

RYS. 4. Plany na przyszłość w zależności od wykształcenia matki

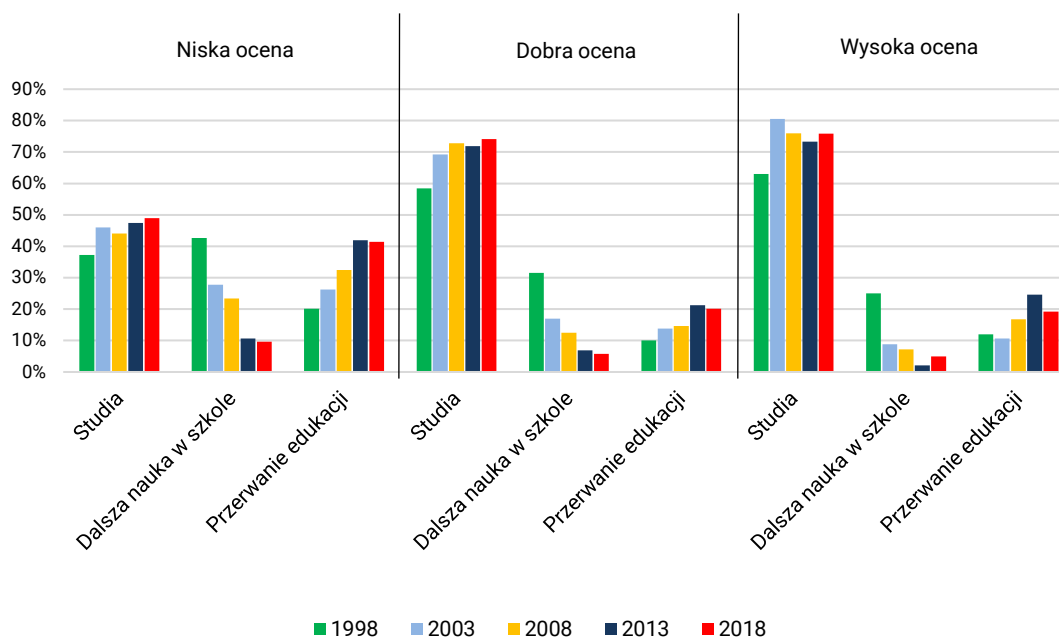
Plany na przyszłość w zależności od oceny własnych umiejętności

W ramach badań uczniów proszono także o ocenę własnych umiejętności – respondenci mieli wskazać, czy uważają siebie za ucznia dwójkowego, trójkowego, czwórkowego, piątkowego czy też szóstkowego. Dla przejrzystości danych za niską ocenę uznano wskazania, że badany uważa się za ucznia dwójkowego lub trójkowego, za dobrą ocenę – sytuację, gdy uważa się on za ucznia czwórkowego, a za ocenę wysoką – przypadki, w których badany widzi siebie jako ucznia piątkowego lub szóstkowego.

Nie zaskakuje fakt, że osoby, które wyżej oceniają swoje umiejętności zdobyte w szkole, częściej planują podjęcie studiów po ukończeniu szkoły – dzieje się tak w przypadku uczniów, którzy dobrze lub wysoko oceniają swoje umiejętności. Największy odsetek osób przerywających swoją edukację to ankietowani, którzy nisko oceniają swoje szkolne umiejętności.

CBOS

RYS. 5. Plany na przyszłość w zależności od oceny własnych umiejętności

W porównaniu z latami 90. odsetek uczniów planujących studia wzrósł znacząco. Od 15 lat utrzymuje się na poziomie około 60%. Natomiast ogólna liczba chcących kontynuować naukę – biorąc pod uwagę również szkoły inne niż uczelnie wyższe – malała w ostatnich dwudziestu latach. Coraz częściej decyzje młodych ludzi sprowadzają się do wyboru między podjęciem studiów a rozpoczęciem pracy zawodowej, mimo iż jednocześnie część studentów łączy naukę z pracą.

Uczniowie aspirujący do podjęcia studiów po ukończeniu szkoły to jednak inne osoby niż 15 lat temu: widocznie wzrósł odsetek kobiet wybierających się na studia (o 15 punktów procentowych w stosunku do 2003 roku), natomiast odsetek mężczyzn chcących studiować zmniejszył się w tym czasie o 10 punktów (choć w 2018 roku notujemy wzrost o 5 punktów procentowych; zob. tabelę 5). Coraz więcej mężczyzn decyduje się na podjęcie pracy w firmie państwowej lub prywatnej albo na założenie własnej. Coraz mniej uczniów techników planuje naukę w szkole wyższej (od 1998 roku notujemy

niesystematyczny spadek, o 13 punktów procentowych). Także nieco mniej uczniów wysoko oceniających własne umiejętności (o 5 punktów mniej niż w 2003 roku; zob. rys. 5) chce studiować na wyższej uczelni.

Na przestrzeni lat oprócz płci na wybory edukacyjne młodzieży wpływ ma również rodzaj szkoły, wielkość miejscowości zamieszkania, warunki materialne rodziny oraz ocena własnych umiejętności. Wśród osób wybierających się na studia są najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących ze średnich i większych miast, którzy warunki materialne rodziny oceniają jako średnie lub dobre, których matki mają wykształcenie wyższe i którzy dobrze oceniają własne umiejętności. Natomiast respondenci z małych miejscowości oraz ci, którzy źle oceniają warunki materialne rodziny i których matki mają niski poziom wykształcenia, a także badani źle oceniający własne umiejętności, najrzadziej planują podjęcie studiów.

Wyrazem zmian w decyzjach edukacyjnych młodzieży na przestrzeni lat jest wysoki, stabilny odsetek osób planujących podjęcie studiów po ukończeniu szkoły oraz zmniejszająca się liczba osób decydujących się na dalszą naukę w szkołach innych niż uczelnie wyższe. Niewykluczone, że część uczniów kończących edukację na poziomie ponadgimnazjalnym nie postrzega już zdobycia najwyższego możliwego poziomu wykształcenia jako koniecznej i jedynej drogi do zdobycia satysfakcjonującej i dobrze płatnej pracy.

Opracowała

Alicja Krajewska